

Les dones de ciència

El fet que un monogràfic sobre la ciència a la nostra comunitat autònoma incloga un article específic sobre la situació de les dones de ciència resulta significatiu i mostra que la perspectiva de gènere té alguna cosa a dir també en el camp de l'activitat científica. En aquest terreny, com en molts altres, fins fa poc, la situació de les dones quedava invisibilitzada i esborrada. En aquest número de *Saó*, aquest article tractarà d'evidenciar que també les dones fan ciència, i que dones i homes no fan ciència en les mateixes condicions. Avui en dia, en el nostre entorn geogràfic/polític queden molt poques activitats que només realitzen homes, però la veritat és que si no s'especifica el paper de les dones en cada activitat, si de manera intencionada no s'obri un espai de reflexió que atenga les circumstàncies peculiars d'aquestes, les dones amb prou faenes són visibles.

L'ocultació (en general no intencionada) de les activitats professionals de les dones és un dels factors que més contribueixen a mantenir el que hem denominat en altres llocs «histèresi social». En física s'entén per *histèresi* el fenomen consistent que un cos deformat per estar sotmès a una pressió externa, manté la deformació fins i tot quan ha desaparegut aquesta pressió i podria tornar al seu estat inicial. En la nostra societat (no solament en la nostra comunitat autònoma) succeeix alguna cosa semblant en relació amb les dones i la seua activitat científica, tecnològica i professional. Durant molt de temps –segles, mil·lennis– les dones han estat apartades dels espais científics (han patit, en certa manera, una «pressió excloent» similar a una pressió externa capaç de deformar un cos físic). Però, des dels anys setanta del segle passat, les xiquetes de primer i les dones després han començat una carrera accelerada que els ha permès arribar a tots els nivells del sistema d'educació i ciència (encara en menor nombre que els homes en les posicions més elevades). No obstant això, l'imaginari social general no els reconeix la seua vàlua ni la seua preparació. Les dones han abraçat amb tanta obstinació el saber científic que són majoria en les nostres aules universitàries: a la Universitat de València eren dones el 60 % de l'alumnat del curs 2013-2014; el 61 % en els cursos de postgrau i el 56 % dels cursos de doctorat. A més, les dones acaben en menys temps i amb millor rendiment els seus estudis universitaris: la taxa d'èxit acadèmic de les estudiants de la Universitat d'Alacant en el curs 2011-2012 és del 85,5, mentre que la dels estudiants homes és del 81,2. A més, la taxa d'abandó masculí és superior

en quasi 6 punts al femení.

Les dades de l'alumnat egressat de la Universitat de València en el curs 2013-2014 també assenyalen el major èxit femení: d'un total de 7.914 persones egressades, 3.174 eren homes i 4.741 dones. En la resta d'universitats valencianes la proporció és semblant. Així mateix, són les dones qui aconseguen la majoria dels premis de fi de carrera: 62 xiques enfront de 42 xics l'últim curs en la Universitat de València.

Fins i tot amb aquestes dades, el pes del predomini masculí del passat encara està molt present. Està tan present que una vegada superats els estudis universitaris, quan comença la carrera per ocupar les escasses places docents o de recerca disponibles, apareixen uns filtres no explícits (és il·legal la discriminació per raons de sexe) que deixen fora una bona part de les dones. Hi ha uns filtres quasi invisibles que van afavorint pas a pas els homes en la carrera professional. Aqueixos filtres selectius de gènere deriven d'un tipus de pensament androcèntric, encara majoritari en la nostra societat, que porta, per exemple, al fet que quan la gent del carrer o l'alumnat de primària pensen en una persona de ciència, per defecte, pensen en un científic, en un home. Quan en la universitat o en un organisme de recerca es necessita a algú per a un tribunal d'oposicions o per a donar-li un càrrec honorífic (*doctor honoris causa*, per exemple), es pensa, quasi sempre, en un catedràtic (no en una catedràtica, que a més n'hi ha poques). Quan es nomenen col·legues per al comitè científic d'un congrés o per a fer una conferència inaugural, es pensa en homes, etc. La pervivència d'un passat amb poques dones científiques encara opera en les nostres ments i impedeix reconèixer que, avui en dia, hi ha suficients dones amb les qualificacions requerides per a ocupar, almenys, la meitat dels espais i llocs científicotecnològics disponibles. Açò és, el pes de la discriminació de gènere del passat (encara que ara només es manifeste de forma subtil) continua operant i impeding que la nostra societat científica tinga la forma que li correspon, una forma mixta, una combinació aproximadament paritària de dones i homes. La metàfora de la histèresi social de gènere ajuda a la comprensió d'aquest fenomen que consisteix en el fet que, per les seues qualificacions, podríem tenir tantes dones com homes en els llocs més importants de la ciència valenciana, però aquesta histèresi o ceguesa de gènere ens porta a mantenir, preferentment, l'espai científic en mans masculines, malgastant bona part del talent que tant d'esforç (individual i institucional) ha costat aconseguir, i el que és pitjor, ens porta a no ser bastant conscients d'açò i, consegüentment, a no cercar-li remei. El pes d'aquesta histèresi social de gènere actua sobre homes i sobre dones, per exemple, restringint als ulls de les i dels nous reclutes les opcions d'estudis. Així, en les universitats, les dones que es matriculen en enginyeria i arquitectura no arriben al 20 %, mentre que en ciències de la salut les xiques quasi dupliquen els xics. Una mostra: a la Universitat d'Alacant, l'any 2012, les xiques eren el 76,6 % de l'alumnat de ciències de la salut. L'evidència de la major facilitat que ofereix el sistema als homes en la carrera acadèmica es pot veure en la taula 1.

A més de les universitats, l'altre gran àmbit de l'activitat científica en la nostra comunitat autònoma és el Consell Superior de Recerques Científiques (CSIC). Lamentablement, el nombre de persones dedicades al quefer científic en aquesta institució no és molt elevat i les retallades recents encara l'han reduït més. També en el CSIC sembla operar el mateix fenomen discriminatori, i la presència de científics homes és major que la de les dones.

Les dones encara no han arribat al nivell més alt de responsabilitat acadèmica ja que, fins avui, no hi ha hagut cap rectora en les universitats valencianes. Comptem en la nostra comunitat amb diversos premis a l'excel·lència científica. Entre ells, el més distingit és el Premi Rei Jaume I. Si bé és cert que les persones premiades són de l'àmbit estatal i el jurat

és internacional, crida l'atenció l'escassa presència de dones tant entre el jurat com entre les persones premiades en qualsevol de les seues modalitats Així, de 121 persones premiades des que es va crear, només 6 han sigut dones. La proporció de dones en els jurats és aproximadament tan escassa com entre les premiades.

La situació de les dones en el sistema de ciència de la Comunitat Valenciana, que encara dista molt de la igualtat, entesa com la proporcionalitat entre el nombre de dones i homes qualificats i la seua participació en càrrecs acadèmics i científics, significa un avanç positiu, encara que lent, de les dones de ciències, i que podria marcar una tendència de futur. Confiem que a un ritme major.

Capitolina Díaz Martínez. Professora de Sociologia a la UV i presidenta de l'Associació de Dones Investigadores i Tecnòlogues (AMIT)

Article publicat al Quadern "La ciència al País Valencià", nº 396 corresponent a setembre de 2014

Imatge de l'Agència Sinc